

विजय मल्लको पूर्वार्द्ध चरणको नाटकमा असामान्य मनोविज्ञान

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र
सङ्काय अन्तर्गत नेपाली केन्द्रीय विभागको
स्नातकोत्तर तह द्वितीय वर्षको दसौं
पत्रको प्रयोजनका लागि
प्रस्तुत

शोधपत्र

शोधकर्ता
बिमला श्रेष्ठ
नेपाली केन्द्रीय विभाग
त्रिभुवन विश्वविद्यालय
कीर्तिपुर, काठमाडौं
२०७०

शोधनिर्देशकको सिफारिस

त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र सङ्कायअन्तर्गत नेपाली विषयको दर्शनाचार्य तहको छात्रा विमला श्रेष्ठले **विजय मल्लको पूर्वार्द्ध चरणको नाटकमा असामान्य मनोविज्ञान** शीर्षकको प्रस्तुत शोधप्रबन्ध मेरो निर्देशनमा तयार पार्नुभएको हो । शोधप्रक्रियाको अनुशासनभिन्न रही शोध विषयका अपेक्षाअनुरूप सामग्री सङ्कलन, विश्लेषण र गहन विश्लेषण गरी मिहिनेतपूर्वक तयार पारिएको उहाँको यस शोध कार्यसँग म सन्तुष्ट छु र यसको आवश्यक मूल्याङ्कनका लागि सिफारिस गर्दछु ।

.....
प्रा.डा. देवीप्रसाद गौतम
शोधनिर्देशक
नेपाली केन्द्रीय विभाग
त्रिभुवन विश्वविद्यालय

मिति : २०६९-११-१३

त्रिभुवन विश्वविद्यालय
मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र सङ्काय
नेपाली केन्द्रीय विभाग
कीर्तिपुर

स्वीकृति पत्र

त्रिभुवन विश्व विद्यालय मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र सङ्कायअन्तर्गत नेपाली केन्द्रीय विभागका विद्यार्थी विमला श्रेष्ठले दर्शनाचार्य तहको पाठ्यांश सङ्केतार्थ ७१५ र ७२५ को प्रयोजनार्थ तयार पार्नु भएको विजय मल्लको पूर्वार्द्ध चरणको नाटकमा असामान्य मनोविज्ञान शीर्षकको शोधप्रबन्ध आवश्यक मूल्याङ्कन गरी स्वीकृत गरिएको छ ।

मूल्याङ्कन समिति

नाम

हस्ताक्षर

१. प्रा.डा. देवीप्रसाद गौतम (विभागीय प्रमुख तथा शोधनिर्देशक)

.....

२. प्रा.डा. मोतीलाल पराजुली (आन्तरिक परीक्षक)

.....

३. प्रा. मोहनराज शर्मा (बाह्य परीक्षक)

.....

मिति : २०७०।०३।१७

कृतज्ञताज्ञापन

विजय मल्लको पूर्वार्द्ध चरणको नाटकमा असामान्य मनोविज्ञान शीर्षकको प्रस्तुत शोध प्रबन्ध मैले त्रिभुवन विश्वविद्यालय, मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र सङ्काय, नेपाली केन्द्रीय विभागअन्तर्गत दर्शनाचार्य तह तेस्रो सत्रको नवौं र दशौं पत्रको आन्तरिक परीक्षाको प्रयोजनका लागि आदरणीय गुरु प्रा.डा. देवीप्रसाद गौतमज्यूको निर्देशनमा तयार पारेकी हुँ । यो शोध प्रबन्ध तयारीका सन्दर्भमा आफ्नो कार्य व्यस्तताका बिच पनि समय निकालेर प्रेमपूर्वक निर्देशन तथा विविध सल्लाह प्रदान गर्नु भएकोमा निर्देशक गुरुप्रति म हृदयदेखि नै कृतज्ञता प्रकट गर्दछु ।

असामान्य मनोविज्ञान मनोविज्ञानका एक शाखाको रूपमा मानिएको असामान्य व्यवहारको अध्ययन गर्ने विज्ञान हो । यसले पात्रको असमायोजनीय व्यवहार, विघटित व्यक्तित्व असामाजिक व्यवहारको अध्ययन गर्दछ । मल्लका नाटकमा यस्ता थुप्रै पात्रहरू भेटिन्छन् जुन कुनै न कुनै रूपमा असामान्य देखिन्छन् । मल्लका नाटकमा प्रयोग भएका ती पात्रहरू के कति कारणले असामान्य स्थितिमा पुगेका हुन् भन्ने कुराको वैज्ञानिक ढङ्गबाट अध्ययन अनुसन्धान गर्ने उद्देश्य प्रस्तुत शोधको रहेको छ । यस उद्देश्यको परिपूर्तिका लागि सामग्रीको सङ्कलन गरेर सैद्धान्तिक ढाँचा तयार पारी तथ्यको विश्लेषणसहित निष्कर्षमा पुग्ने प्रयास गरिएको छ ।

प्रस्तुत शोध प्रबन्ध तयारीको क्रममा मार्ग निर्देशन गर्नु हुने श्रद्धेय गुरुहरू मोहनराज शर्मा, दयाराम श्रेष्ठ, गोविन्दराज भट्टराई, दुर्गा बहादुर घर्ती, अशोक थापाप्रति हार्दिक आभार व्यक्त गर्दछु । यसका साथै अन्य विविध पक्षबाट अमूल्य सहयोग गर्नु भएकोमा जीवन साथी भरत बाबु श्रेष्ठ लगायत सम्पूर्ण सहृदयी मित्रहरूप्रति कृतज्ञ छु ।

अन्त्यमा प्रस्तुत अध्ययन पत्रको आवश्यक मूल्याङ्कनका लागि त्रिभुवन विश्वविद्यालय नेपाली केन्द्रीय विभाग, दर्शनाचार्य शिक्षण कार्यक्रम समक्ष पेश गर्दछु ।

.....
विमला श्रेष्ठ
दर्शनाचार्य तेस्रो
सत्र
क्रमाङ्क : ११

विषय सूची

परिच्छेद एक: शोध परिचय	१-८
१.१ विषय परिचय	१
१.२ शोधसमस्या	२
१.३ शोधको उद्देश्य	२
१.४ पूर्वकार्यको समीक्षा	२
१.५ शोधविधि	६
१.५.१ सामग्री सङ्कलन विधि	६
१.५.२ विश्लेषणको ढाँचा	६
१.६ शोधको औचित्य	६
१.७ सीमाङ्कन	७
१.८ शोधपत्रको रूपरेखा	८
 परिच्छेद दुई: असामान्य मनोविज्ञानको सैद्धान्तिक आधार	 ९-६२
२.१ असामान्य शब्दको स्वरूप र अर्थ	९
२.२ असामान्य मनोविज्ञानको परिभाषा	९
२.३ असामान्य व्यवहारका विशेषता	१०
२.४ सामान्य र असामान्यता छुट्याउने आधारहरू	१३
२.४.१ वर्णनात्मक मापदण्ड	१३
२.४.२ व्याख्यात्मक मापदण्ड	१६
२.५ असामान्यताका प्रकारहरू	१७
२.५.१ मानसिक विचलन	१७
२.५.२ मनोशारीरिक विचलन	२२
२.५.३ व्यक्तित्व विचलन	२३
२.६ असामान्य मनोविज्ञानको विकासक्रम	२५
२.७ असामान्य व्यवहारका सैद्धान्तिक आधार	३४
२.७.१ मनोगतिक सिद्धान्त	३४
२.७.२ व्यवहारवादी सिद्धान्त	५१

२.७.३ संज्ञनात्मक सिद्धान्त	५२
२.८ असामान्य व्यवहारका कारक तत्त्वहरू	५४
२.८.१ जैविक कारक	५४
२.८.२ मनोवैज्ञानिक कारक	५७
२.८.३ सामाजिक-सांस्कृतिक कारक	५८
२.९ निष्कर्ष	६१

परिच्छेद तीन: विजय मल्लका नाटकका पात्रहरूमा असामान्य व्यवहारका कारक

तत्त्वहरू	६३>७५
३.१ 'कोही किन बरबाद होस्' नाटकका पात्रहरूमा असामान्य व्यवहारका कारक तत्त्वहरू	६३
३.१.१ पारिवारिक विघटनका कारण	६३
३.१.२ आर्थिक स्थितिका कारण पाले	६६
३.२ 'जिउँदो लास' नाटकका पात्रहरूमा असामान्य व्यवहारका कारक तत्त्वहरू	६७
३.२.१ सामाजिक कुरीति कुपरम्पराका कारण	६७
३.२.२ हैकमवादी सोचाइका कारण सुगतदास	७१
३.३ 'बहुला काजीको सपना' नाटकका पात्रहरूमा असामान्य व्यवहारका कारक तत्त्वहरू	७२
३.३.१ वर्गीय विभेदका कारण बहुला काजी	७२
३.३.२ दोषपूर्ण पैतृक प्रतिरूप	७३
३.४ निष्कर्ष	७४

परिच्छेद चार: विजय मल्लका नाटकका पात्रहरूमा असामान्य व्यवहार ७६>१०५

४.१. 'कोही किन बरबाद होस्' नाटकका पात्रहरूमा असामान्य व्यवहार	७६
४.१.१ कुण्ठा तथा द्वन्द्वका आधारमा	७६
४.१.२ प्रतिक्रिया निर्माणका आधारमा	८०
४.१.३ मनोलैङ्गिक विकासका आधारमा राधा	८३
४.१.४ उद्दण्ड व्यवहारका आधारमा ध्रुव	८४
४.१.५ परपीडक स्वभावका आधारमा ध्रुव	८५

४.२ 'जिउँदो लास' नाटकका पात्रहरूमा असामान्य व्यवहार	८६
४.२.१ प्रतिक्रिया निर्माणका आधारमा प्रतिमा	८६
४.२.२ घटना नियन्त्रणमा विश्वास नहुनुका आधारमा प्रतिमा	८७
४.२.३ स्वप्न सिद्धान्तका आधारमा उर्मिला	८९
४.२.४ विभ्रम र स्मृति लोपका आधारमा उर्मिला	९०
४.२.५ कुण्ठा तथा द्वन्द्वका आधारमा	९२
४.२.६ मनोशारीरिक सिद्धान्तका आधारमा उर्मिला	९५
४.२.७ अवास्तविक व्यवहारका प्रतिरूपका आधारमा ललितमान	९७
४.२.८ विभ्रमका आधारमा राधाकृष्ण	९९
४.२.९ असमायोजनीय व्यवहारका आधारमा सुगतदास	९९
४.३ 'बहुला काजीको सपना' नाटकका पात्रहरूमा असामान्य व्यवहार	१०१
४.३.१ अवास्तविक व्यवहारका प्रतिरूपका आधारमा बहुला काजी	१०१
४.३.२ परपीडक स्वभावका आधारमा	१०२
४.३.३ हीनत्वभावका आधारमा भक्ते	१०३
४.४ निष्कर्ष	१०४
परिच्छेद पाँच: उपसंहार र मुख्य निष्कर्ष	१०६>१११
५.१ उपसंहार	१०६
५.२ मुख्य निष्कर्ष	१०७
५.३ सम्भावित शोध शीर्षकहरू	१०९
सन्दर्भसामग्री सूची	११०>११३

सङ्केत सूची

वि.सं.	विक्रम सम्वत्
त्रि.वि.	त्रिभुवन विश्वविद्यालय
पृ.	पृष्ठ
अनु.	अनुवादक
सम्पा.	सम्पादक
प्रा.लि.	प्राइभेट लिमिटेड
सं.	संस्करण